

АНДРЕЙ КУРАЕВ е емблематична фигура в пъстрата картина на руската култура: изтъкнат руски богослов и полемист, мисионер на православието, инициатор на кампанията против чуждите мисионери, сектанството и окултизма, наричан от опонентите си „кафяв“ апологет на християнството заради антисемитските му публикации; „невеж“ теолог и „мракобесник“ заради яростните му нападки срещу будизма и кришнаизма.

Роден е през 1963 г. в Москва. През 1984 г. е завършил Философския факултет на Московския държавен университет – специалност „История и теория на научния атеизъм“. Приет е за аспирант в Института по философия на АН на СССР, но през 1985 г. преминава на работа в Московската духовна академия. Завършва Московската духовна семинария, учи в Богословския

институт в Букурещ, след което три години работи като референт на патриарха на Москва и цяла Русия Алексий II. През 1992 г. завършва и Московската духовна академия. През 1993–1996 г. е декан на философско-богословския факултет на Руския православен университет „Св. Йоан Богослов“. От 1997 г. е професор в Свято-Тихоновския православен богословски институт. През 1994 г. защитава дисертация в Института по философия на РАН и става кандидат на философските науки. През 1995 г. защитава и кандидатска дисертация по богословие в Московската духовна академия. През 1996 г. патриарх Алексий II му присъжда научното звание „професор по богословие“.

Дякон е в храма „Св. Архангел Михаил“ в Тропарьово.

Текстът е взет от електронната библиотека „Православная беседа“:
<http://pravbeseda.ru/library/index.php?page=book&id=589>.

ПРОСТРАНСТВОТО НА КУЛТУРАТА

Модерна тема на днешните педагогически конференции е „детето в пространството на културата“. Още по-модерно е да се твърди, че училището трябва да възпитава деца, адаптирани към живота в съвременния свят, в съвременната култура, че тя трябва да възпитава граждани на отворения свят, хора, способни да водят „диалог на културите“.

Идеологическата машина работи мощно. Хората още не са прочистили

слуха си от марксистката шумотевица, а ушите им вече са проглушени от други идеологически шумове, през които е все така трудно да си проправиш път към разбирането на самия себе си. Идеологическата лъжа е мозайка, съставена от откъслечни истини.

Нима от училището не трябва да излизат зрелостници, владеещи компютърна грамотност? Не трябва ли те да владеят и чужди езици? Не трябва ли да бъдат научени на откритост и търпимост? Разбира се, че трябва... С това не може да се спори. Но да се спори може и трябва, ако списъкът със задълженията на училището се изчерпва само с посоченото. Малката истина, затулила голямата истина, води до лъжа.

Откритост... Наистина човек трябва да умее да разбира езика на чуждата култура. Но нали преди всичко той трябва да бъде открит към собствената си култура, към своята духовна традиция. Ако пък училището учи да се отнасяме толерантно към будистите и кришнаитите и не запознава руските деца с основите на родното православие – то това е училище, възпитаващо децата в лъжа, училище, фабрикуващо „манкурти“, готови да пригласят на всяко външно влияние.

<...>

Мирен, твърде мирен е изразът „диалог на културите“. С него не можем по никакъв начин да обхванем цялото „пространство на културата“. Дори и само заради това, че „пространството на културата“ днес е някак твърде разнообразно. В това пространство няма мир, там се срещат различни течения, носещи напълно различно разбиране за човека и смисъла на живота му, те се сблъскват и воюват помежду си. А на децата, потопени в самото средоточие на битката, повтарят, че трябва да са „търпими“ и „открити“ участници в „диалога на културите“.

Какъв ти тук диалог? За борбата и противостоянието трябва да говори училището на децата. Юношата жадува за борба, за него е естествено да бъде дисидент. И нека училището да му обясни – с какво именно трябва да се бори. Събуди се и виж: виждаш ли с какво се храни гълпата, подстрекавана (или приспивана от медиите)? Виждаш ли, че с „Черния квадрат“ като със завеса искат да закрият Рафаел? Виждаш ли, че Рембранд е разглобен на кубчета, а летящи крави са изпълнили небето? Виждаш ли, че вместо Рубльовските икони в галериите са изложени клозетни чинии? Бъди мъж. Защити поруганите чест, красота и култура. Химията, физиката, математиката и историята не трябва само да се зубрят. Те също се нуждаят от защита. Различни „магове“ и „новатори“, чумази¹ и фоменки² ги изопачават и издевателстват над тях. И ако не бъде защитено научното мислене, скоро никой няма да лети в Космоса. Метлата ще остане единственото транспортно средство.

<...>

¹ Става дума за Алан Чумак, телевизионен журналист, екстрасенс, президент на дружеството „Фонд за съдействие на изследването на социалните и аномалните явления“, скандално нашумял в Русия покрай телевизионните си „лечителски“ сеанси. – Б. пр.

² Взира се *Новата хронология* на акад. Анатолий Фоменко, учен математик, предложил нов прочит на историята, предизвикал скандал в научния свят. – Б. пр.

И още – трябва ли в нашия диалог с културата на Изтока или Запада само да вземаме оттам, без обаче да даваме? Трябва ли само да се възхищаваме от чуждото? Трябва ли в този „диалог“, спомняйки си за Русия и православието, само да се каем, каем, каем? <...> И ще съхраним ли правото да останем самите себе си, въпреки цялата тази предписана ни „диалогичност“?

Съвременност... Какво има тук да се доказва – трябва да сме съвременни. Но струва ли си толкова много да се говори именно за необходимостта да сме съвременни? Все още никой не е успял да избегне съприкосновението със съвременността. Но не е ли време да бъде формулирана друга фундаментална цел на образованието: не трябва ли днес училището да стане убежище от съвременността?

Съвременността („модернизъмът“) разрушават формата и хармонията – и в музиката, и в словото, и в живописата, и в човека – значи е дошло времето училището да се превърне в бастион на класиката и традицията. Светът на „поп културата“, на ТВ и кухненските клюки налага модата на магията и хороскопите – значи е дошло времето училището да осъзнае себе си като крепост, отстояваща научната трезвост на мисленето. Телевизията ни говори с американски акцент: значи е дошло времето училището да се стане убежище за руския литературен език.

Съвременността се стреми да разтвори човека в света на медиите, а те създават своя „виртуална реалност“ и изисква от човека да забрави за работата, която само той може и трябва да извърши вътре в себе си. Ярки, твърде ярки са образите от външния свят, предлагани на юношите: консумирай ги, живей с днешното, живей за мига, не се отказвай от удоволствията.

Трябва ли училището да се присъедини към всичко това? Не трябва ли по-често да напомня думите на Цветаева: „Аз имам право да не бъда свой съвременник“? Бъди съвременник на Пушкин и Августин Блажени, на Достоевски и Омир – за да не бъдеш поне в училище съвременник на Березовски³ и Жванецки⁴...

В това е общата задача на съвременното училище и Църквата – да изтръгнат човека от плена на ежедневието, от гнета на „съвременността“ и да му дадат възможност да си отдъхне под високите сводове на Традицията. Класическата задача на училището е да не позволява на човека да смята, че историята е започнала от него, да му напомня за това, че освен хората, които вижда наоколо, освен съвременниците му е имало и други, не по-малко достойни хора.

Когато се говори за „диалог на културите“, се предполага тяхното равенство. Но всъщност такова равенство няма. И не става дума за диалога между китайската и европейската култура. А за това, че има множество

³ Борис Березовски – известен руски учен математик, крупен бизнесмен, политик, опонент на бившия президент Вл. Путин, понастоящем политически емигрант във Великобритания. – Б. пр.

⁴ Михаил Жванецки – известен руски писател сатирик; създател и ръководител на Московския театър на миниатюрата. – Б. пр.

субкултури в реалния свят, обгърнал ни от всички страни.

И между тези субкултури няма равенство. Няма равенство между субкултурата на дискотеката и субкултурата на консерваторията. Няма равенство между субкултурата на НТВ⁵ и субкултурата на руския музей. Няма равенство между субкултурата на магията и субкултурата на православие. Така че именно идеята за неравенство, т. е. идеята за йерархичност, трябва да внушава класическото училище.

А йерархичността включва и готовност за конфликт. Ако две нива на йерархията влизат в конфликт помежду си – как да постъпи човек, около когото или у когото този конфликт се разгръща? Има йерархия на ценностите. Има неща търпими и има неща любими. Има достойни и най-достойни. Има високи и висши. Онова, което е добро, когато е на мястото си, може да стане нетърпимо, когато претендира да бъде върховно...

<...> В „пространството на културата“ има и такива повратни точки, в които трябва да умеем твърдо да се отказваме от едно, за да не загубим друго. Налага се да се отгласнем от нещо, за да не загубим възможността да продължим напред.

Ако се вгледаме в самото словосъчетание „пространство на културата“ ще видим, че то ни води до идеята за йерархичността. Пространството е онова, което се „простира“. Но в каква посока се разгръща това пространство? В хоризонтален или във вертикален план? Днешните „плуралисти“ в това словосъчетание привиждат чисто хоризонтален образ, разбира се. За тях всичко е еднакво; всичко е еднакво ценно (или пък обратно – еднакво относително). За тях пространството на културата е изоморфно.

Но това словосъчетание звучи по друг начин за хората на Традицията. Думата пространство се среща още на първата страница на Библията. Това, което в руския превод звучи като „твърдина“⁶, в еврейския оригинал е „ракия“. Това е тъкмо пространство, даже пустота. Важно е обаче да отбележим каква е тази пустота. Нейното предназначение е „да раздели вода от вода. И Бог направи простора; и раздели водата, която беше под простора, от водата, която беше над простора; и стана така. И Бог нарече простора небе“ (Битие: 1,6–8).

В много от религиозните картини на света историята започва с разделяне: отделяне на горното от долното, небето от земята. Задачата на пространството е да нахлуе в дотогава неразличимото, взаимослято първоначално, да го разкъса и с това да надари с образ (лик) неразличимите му преди това части. Пространството разделя небето и земята и с това ни дава простор. В такъв свят вече може да се диша.

Задачата на пространството е да въведе в света измерението на вертикалата, да изпълни света с многообразие и разноликост. Такова е и пространството на културата – то трябва да има своята вертикала, трябва да възвиси по-достойното над по-малко достойното.

Само в такъв разделен свят можем да се ориентираме. Ориентир е онова, което се отличава, възвисява; онова, което не прилича на нищо друго и не е слято със средата си. В свят без различия няма и ориентири.

⁵ НТВ – най-големият и популярен частен телевизионен канал в Русия. – Б. пр.

⁶ В бълг. превод „простор“. – Б. пр.

Там, където ориентири няма, човек се обърква. Обърканият човек не може да очовечи света, в който се намира. Той няма да намери думи, за да „наименува“ този свят (Битие: 2,19) няма да намери ориентири в познанието на доброто и злото.

Именно тази вертикалност заличава масовата „култура“.

<...> Културата не е възможна без чувство за святост, без „усещане за висота“. Създавайки именно такава сетивност, културата превръща човекообразното същество в човек, ходещ изправен, гледащ нагоре (гръцката дума „антропос“, както и славянското „чело-век“ означават същество, устремено нагоре, към вечността).

Всъщност пространството на културата не е единственото пространство, в което живее човекът. Най-добрите произведения на културата са създадени именно от жаждата да се изтръгнем извън пределите на културата, да открием нов живот в други простори. Понякога се налага и да бягаме от културата. <...>

Културата в качеството си на свят от образи и отражения ни показва онова, което се намира извън пределите ѝ: човека, света, Бога. Човек се задушаваша в света на вторичното, в света на отраженията и търси реалност. Той не може да засити с картинки истинския си глад. И тогава човек изпитва онова, за което говори лорд Тенисън (*In memoriam LIII*):

*But what am I?
An infant crying in the night,
An infant crying for the light
And with no language but a cry.*

„Но какво съм аз? Дете, крещящо във нощта, дете, с вик просещо за светлина и именно със вик, а не с членоразделна реч.“ Нима училището не чува този вик на децата? Да, не с „членоразделна реч“ крещят те, те крещят чрез наркотиците. Те търсят Смисъл. А ние им говорим за „особености в трактовката на образа“...

Да се сведе светът на човека към света на културата е невярно. Да се сведе дейността на човека към културната му дейност е невярно. Освен културна дейност има и дейност религиозна (и според мен тя е по-висшата дейност).

<...>

И така вътре в културното пространство има йерархия от пространства; при това самата култура сама по себе си, даже с висшите си етажи, е включена в друга, превъзхождаща я йерархия на жизнени пространства. Йерархия в културата и култура в йерархията. Културата е само стъпало в израстването на човека.

И онзи, който е превърнал „диалога на културите“ във фикс идея, може и да не забележи онзи висш диалог, заради който всъщност е бил създаден човекът. Идеологическите шумове могат да му попречат да долови показаната за диалог с Бога.

Превод от руски: **Илонка Георгиева**